

Taastava õiguse meetodite rakendamine miljööteraapias

Juhendmaterjal

Anne Daniel-Karlsen
Siiri Urbas
MTÜ Oskar Alliku Kodu
Tartu Ravikodu

2024

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	3
2. MILJÖÖTERAAPIA	4
Miljööteraapia ajalooline taust.....	4
Miljööteraapia mõiste ja ülesanne.....	4
Miljööteraapia viis "sammast" ehk viis protsessi.....	6
Miljööteraapilise ravikodu teenuse vajalikkus Eestis	7
3. TARTU RAVIKODU KOGEMUSED MILJÖÖTERAAPILISES TÖÖS.....	9
Elukeskkond	9
Teraapiakeskkond.....	10
Õppekeskkond.....	10
Tartu ravikodu miljööteraapiline maja	11
4. TAASTAV ÕIGUS	12
Taastava õiguse põhimõtted	12
Taastava õiguse eesmärgid.....	13
Taastava õiguse printsiibid	13
Taastaval õigusel põhinevad võtmeteemad	14
5. MILJÖÖTERAAPIA JA TAASTAVA ÕIGUSE VAHELISED SEOSSED	14
6. RAKENDAMINE PRAKTIKAS	15
7. VÄLJAKUTSED	17
8. KOKKUVÕTE.....	18
KASUTATUD KIRJANDUS	21
.....	22
LISA 1.....	23

1. SISSEJUHATUS

Miljööteraapia ja taastav õigus on kaks praktikat, kuid ennekõike hoiakut või mõtteviisi, mis toetavad neutraalset ja hinnanguvaba suhtumist ümbritsevatesse nii töös kui pakuvad ka eraelulisi kasutusvõimalusi. Kuigi miljööteraapia on rakendatav miljööteraapilistel põhimõtetel tegutsevates asutustes, on miljööteraapiline hoiak toeks ja abiks kõikjal, kus on inimsuhted. Samuti on taastav õigus tavapäraselt tuntud vastava ettevalmistuse saanute poolt läbi viidud konfliktivahendusena, kuid ennekõike on tegemist mõtteviisiga, millele toetudes on ka keerulistes olukordades võimalik olla mõistev ja heasoovlik kaaslane. Käesolev juhendmaterjal annab ülevaate miljööteraapiast ja taastavast õigusest ning annab ülevaate praktilistest võimalustest kasutada taastava õiguse meetodeid miljööteraapilise ravikodu töös laste, noorukite, nende perede ja võrgustikuliikmetega.

Juhendmaterjal on mõeldud kõigile, kes soovivad suhetes ja töös lastega (ja ka täiskasvanutega) täiendavat vaatenurka või saada kinnitust enda senistele hoiakutele, käitumisele ning tegutsemisele.

2. MILJÖÖTERAAPIA

Miljööteraapia ajalooline taust

Sõna "miljööteraapia" võeti kasutusele Saksamaal 1900. aastate alguses, et kirjeldada uut haiglaravi meetodit psühhiaatriliste patsientide jaoks. Alguses nimetati seda aktiivseks raviks/teraapiaks ning hiljem miljööteraapiaks. Selle peamine element oli ravimeeskonna poolt aktiivse rolli võtmine patsientidega töötamisel. Miljööteraapia eelkäijaks oli "moraalne ravi", mis arenes välja 18. sajandi lõpus. See märkis humanistliku ravi algust psühhiaatrilistele patsientidele. Selle asutaja P. Pinel tegi oma ajastul revolutsiooni, kutsudes üles kohtlema psühhiaatrilisi patsiente kaastundlikult ja mõistvalt. (Hoffman 1982) Tänapäevaks kasutatakse miljööteraapia terminit enim just Skandinaaviamaaades, nende seas Norra Kuningriigis, kus senini on miljööteraapiat edukalt ja üha sagedamini rakendatud just psüühikahäiretega laste ja noorte raviprotsessis. Hierarhiline hoiak, nii patsiendi kui ka meeskonnatöös, on asendunud avatud, inimlikult võrdväärse ja hinnangutevaba teraapiasuhtega, kus noore ümber luuakse keskkond just tema arenguks kõige vajalikumal moel.

Miljööteraapia mõiste ja ülesanne

Miljööteraapia mõistes tähendab miljöo korraldamist või soodsa olukorra loomist millegagi toimetulekuks ning teraapia tähistab muutust ja arengut (Larsen, 2016). Seega nimetab Larsen (2016) miljööteraapia peamiseks ülesandeks luua võimalusi, et lapsed ja noored saaksid oma praeguses olukorras tegeleda enda muutmise ja arenguga. See on võimalik, kui raviasutus pakub selgepiirilisi ja korduvaid struktuure, et laps ja noor julgeks areneda suurema iseseisvuse ning paremate sotsiaalsete oskuste – eelkõige empaatia ja vastastikuse mõistmise – poole. (Larsen, 2016) Noorel on võimalik endast teistele jagada ennekõike seda ja sel viisil, mida ja kuidas ta ise kogunud on. Miljööteraapilist ravikodu vajavad ennekõike noored, kes on ebapiisava sisemise korrastatusega ega ole kogunud turvalisust inimsuhetes ja elukorralduses. See muudab miljööterapeutide rolli vastutusrikkaks – pakkuda noortele kogemust inimlikust empaatiast ja mõistmisest, et noored tahaksid, oskaksid ja julgeksid kasutada empaatiat, mõistmist ja usaldust ka ise teiste suhtes. Oluline on mudeldatav suhtlemisviis, et noorel oleks võimalik miljööterapeutide väärtustest ja eeskujust lugu pidada ning noor tunneks end piiride seadmisel turvaliselt ega kogeks elulist piiride seadmist isikliku rünnakuna. Larseni (2016)

sõnul pakub miljööteraapia piisavaid selgeid ja püsivaid piire ning hoolivat positiivset tagasisidet, et lapsel või noorel oleks võimalik ise enda muutmise ja arenemisega vaeva näha. Larsen rõhutab, et keerulisse olukorda sattunud piisava sisemise korrastatusega lastel ei ole vaja elada miljööteraapilises asutuses, vaid need lapsed peaksid saama abi mujalt (Larsen, 2016).

Mevik ja Larsen (2012) toovad välja, et oluline on eristada arengut ja muutust, kuna muutus nõuab arengust palju suuremat pingutust ning sageli tuleb selle käigus millestki loobuda – olgu selleks lapse/nooruki ettekujutused, mõtted või tunded, mis ümbritsevatele võivad paista rumalate või ebaotstarbekatena. Psüühikahäiretega laste ja noorukite puhul algavad või saavad hoogu juurde paljud probleemid neid ümbritsevate inimestega just mõistmatusest ning sellest, et ilma vajalike tingimusteta eeldatakse lastelt muutumist. Ümbritsevate poolt soovitatav muutus ei pruugi olla kooskõlas lapse arenguliste eelduste või ka elutingimustega. Näiteks ei pruugi vägivaldses kodus elav laps suuta koolis õppetegevusele keskenduda või kooli jõudagi, kui tema mõtted ja tähelepanu on ka koolikeskkonnas viibides jätkuvalt kodus toimuval (laps muretsseb koju jäänud pereliikmete ja koduloomade ohutuse pärast) või on laps eelneval õhtul aset leidnud koduse konflikti tõttu piisava ööuneta. Täiskasvanutena on oluline, et mõistaksime – ükski laps ei vali ”rumal” või ”halb” olemist, iga laps tahab olla hea, tubli ja rõõmus, kuniks ümbritsevad inimsuhted seda soovi lapses lõhkunud ei ole. Trotslik, hoolimatu või muul moel ennast ja teisi kahjustav käitumine on lapse normaalne reaktsioon ebanormaalsele olukorrale.

Larsen (2016) toob välja, et Christenseni (1996) järgi on miljööteraapilises asutuses pakutava ravi põhiülesanne luua võimalused, et laps saaks alustada oma piiride kehtestamist ja suudaks end erinevates olukordades valitseda.

Lapsele tuleb tagada vähemalt järgmised võimalused:

- 1) Oskus saavutada teatud sõltumatus (eneseregulatsioon);
- 2) Oskus näha erinevaid valikuvõimalusi ja langetada otsuseid (olukorra mõistmine ja enesetunnetamine);
- 3) Koostoimimisoskus inimestega enda ümber (sotsiaalne kompetentsus, ümberolijatega täpsem arvestamine ja suhestumine).

Larsen (2016) rõhutab, et sel ajal, kui laps viibib teraapilises asutuses, on vaja tegeleda paralleelselt nii lapse kui ka tema perekonna ja lähivõrgustikuga. Veel rõhutab Larsen (2016), et sageli vajavad pere ja tugivõrgustik abi, et tulla oma põhiülesandega paremini toime ning pere ja tugivõrgustikuga tegelemine aitab vältida institutsionaliseerimist, mis on üks põhilisi raviga seotud ohte (Larsen, 2016).

Miljööteraapia viis "sammast" ehk viis protsessi

Soostar (2017) toob välja Gundersoni (1978) viis protsessi, mida miljööterapeudid eesmärgistatud igapäevategevusi korraldades järgivad, et luua võimalusi lapse arengu soodustamiseks:

1. Kaitsmine – terapeut viib keskkonnas läbi teadvustatud ja planeeritud tegevusi, kus teraapias osaleja tunneb end füüsiliselt hästi ning ei tunne psüühilist koormat, vaid areneb enesekontroll ja toimetulekutunne; tulemiks on väljapoole suunatud käitumise takistamine; on oluline, et terapeut omaks kontrolli ja seaks ka piirid; ennetatakse vägivaldset käitumist, vähendatakse füüsilist halvenemist;
2. Toetamine – teadvustatud ja planeeritud tegevuste abil suureneb lapse heaolutunne ja eneseväärikus ja -hinnang, tõuseb rõõmu- ja kindlustunne, väheneb ahastus, ärevus ja hirm; toetus ei tohi soodustada sõltuvus- ja jõuetustunnet ega tekitada saamatust; aktsepteeritakse lapse vajadusi;
3. Struktureerimine – tegevused tagavad etteaimatavuse pikema aja jooksul, koha ja situatsioonide suhtes; keskkonnaaspektid tagavad kindlustunde ning seeläbi muutub keskkond vähem ebakindlaks; osaleja on keskkonnaga seotud terapeudi poolt üleliia abistamata, samas piisavalt toetatuna; aeg ja koht on struktureeritud ning võimalikult reaalsusele sarnanev eesmärgiga kutsuda esile muutusi patsiendi käitumises;
4. Kaasamine – tegevused soodustavad lapse aktiivset seotust end ümbritseva sotsiaalse miljööga; laps tuuakse tegevuste faasi, kus ta tunneb end toimetulevana (eriti sotsiaalsetes suhetes); laps õpib võtma vastutust oma tegude eest; tugevdatakse lapse „mina“ ja muudetakse inimsuhete mustreid;

5. Tunnustamine – tegevused kinnistavad teraapias osaleja individuaalsust ja isikupära, samas lubavad väljendada kannatusi, aktsepteerida kõrvalekaldeid, läbikukkumis- ja üksindustunnet; eelduseks on lapse teatud määral kujunenud eneseanalüüsioskus.

Miljööteraapilise ravikodu teenuse vajalikkus Eestis

Hetkel puudub Eestis väärkohtlemist ja lähisuhtevägivalda kogunud (või selle kahtlusega) lastele mõeldud ööpäevaringne pikaajaline toetav miljööteraapiline ravikodu teenus. Ravikodu teenus on hädavajalik täiendus juba olemasolevatele abisüsteemidele, mis toetavad väärkoheldud ning kompleksse psühhosotsiaalse probleemistikuga lapsi. On oluline, et ravikodu teenus oleks kodukohalähedane ja kättesaadav sihtgrupile üle Eesti.

Kasutegur lapsele:

- Laps viibib kaitsvas, toetavas, struktureerivas, kaasavas, tunnustavas ning turvalises miljööteraapilises keskkonnas.
- Väärkoheldud, alandatud lapsed, kes on pettunud lähedastes ja maailmas, kes ei usalda, saavad uuesti õppida lootma suhete ja olukordade positiivsusele. Kogevad, et usaldusväärsed inimesed ja usalduslikud turvalised suhted on võimalikud.
- Annab lapsele võimaluse osaleda teistmoodi toimivas ühiskonnamudelil, mis ei ole konfliktivaba, kuid annab kogemuse probleemide lahendamiseks rahulikus situatsioonis koos turvalise täiskasvanuga.
- Pakub keskkonda, mis on adekvaatne, lahendusi otsiv ja hinnangutevaba, mis toetab laste võimalusi seeläbi ise kogetu põhjal areneda.
- Lapsed, kel on segadus saadud diagnoosiga, saavad selgitusi ja tuge diagnoosiga kohanemisel.
- Kontrollitud, turvatud keskkonnas paraneb suhtlemisoskus eakaaslastega. Suunatud koostöömimine annab võimaluse usaldada ja pakub sõprussuhte tuge.
- Annab võimaluse ja julguse küsida ka piinlikuna näivaid/segadust tekitavaid küsimusi.
- Lapsed õpivad väljendama enda küsimusi ja emotsioone, muutuvad selles julgemaks ja enesekindlamaks.
- Lapse psühholoogilist, emotsionaalset, sotsiaalset, hariduslikku ja kognitiivset arengut toetab ravimeeskond, mida juhib lastepsühhiaater.

Kasutegur perele:

- Situatsioonist välja võetuna on läbipõlenud perel võimalus puhata ja objektiivsemalt ümber hinnata senist olukorda, et leida koos ravikoduga tõhusamaid lahendusi edaspidiseks. Annab võimaluse katkestada negatiivne suletud ring.
- Jagatud vastutus, edukatiivne koostöö ja nõustamine lapse toetamisel.
- Ennetab ja vähendab pereliikmete stressi (jõuetustunnet, läbikukkumise, oskamatuset ja saamatuse tunnet).
- Vähendatud emotsionaalse pingetase võimaldab panustada sotsiaalsesse- ja tööellu ning igapäevaselt toimida.
- Aitab selgitada pereteraapia/paariteraapia vajadust.
- Aitab märgata ja toetada ka pere teisi lapsi, kes enda hirmudes ja mures peres toimuva pärast jäävad sageli tagaplaanile ega julge vanemaid lisaks koormata.

Kasutegur riigile:

- Vähendab koormust psühhiaatriakliinikule, koolide tugivõrgustikule, perearstidele, kinnise lasteasutuse teenustele ja kohtusüsteemile.
- Aitab luua ühtset tugisüsteemi väärkoheldud lastele ja nende peredele, pakkudes puuduvat pikaajalist ööpäevaringset teenust.
- Aitab ennetada kriminaliseerumist.
- Jagatud vastutus ja vähendatud emotsionaalse pingetase võimaldab pere täiskasvanutel taas panustada tööellu, seeläbi ühiskonda ja majandusse.

3. TARTU RAVIKODU KOGEMUSED MILJÖÖTERAAPILISES TÖÖS

Miljööteraapia on rakendatav ennekõike miljööteraapilises asutuses, kuid töötajate/täiskasvanute miljööteraapiline hoiak on rakendatav ka teiste (laste)asutuste töös – lasteaedades, koolides, huviringides, kinnistes lasteasutustes, asenduskodudes, noortekeskustes ja mujal.

Tartu ravikodu miljööteraapiline tegevus toimub kolme keskkonna kaudu – elukeskkond, õppekeskkond ja teraapiakeskkond. Tegevused valdkondades on omavahel läbipõimunud, toimivad ühtse tervikuna ning igapäevane tegevus baseerub individuaalsel lähenemisel. Kasutatakse analüütilise, süsteemse, käitumis- ja miljööteraapia meetodeid.

Elukeskkond

Terviklikud miljööteraapilised lähenemisviisid määravad lastele teenusel viibimise jooksul sotsiaalsed raamid, millesse kuulub nii igapäevaste elamisoskuste kujundamine, sotsialiseerumine grupikaaslastega ning päeva-, nädala- ja aastarütmi struktureerimine. Miljööteraapiline töö baseerub last kaitsval, toetaval, struktureerival, kaasaval ja tunnustaval töömeetodil, andes parima võimaluse lapse arenguks. Teenuseosutaja määrab lapsele teenusel viibimise ajaks miljööteraapilise kontaktisiku (mentori), kelle ülesandeks on koos lapsega koostada lühema- ja pikemaajaliste eesmärkide kava, olla talle isiklikuks lähimaks toeks ning otseseks vahendajaks ravikodu ja lapse lähedaste/pere vahel. Meeskonnas olev sotsiaaltöötaja koostöös lastepsühhaatriga vaatab läbi lapse eelneva arenguloo ja koordineerib lapsepõhiste sise- ja välisvõrgustiku tööd tugiteenuste mõjusamaks osutamiseks. Tegevus elukeskkonnas

toimub päevastruktuuri toel: lastega koos valmistatakse kolm korda päevas süüa, igal päeval on kindel ühistegevus (nt ujumine, hipo-, muusika-, kunsti-, tantsuteraapia, toimuvad ühiskülastused kinno, teatrisse, muuseumidesse, kontsertidele, väljasõidud loodusesse jm lapse silmaringi laiendavat või emotsionaalset tasakaalu loovat tegevust).

Teraapiakeskkond

Ravikodu töös kaasatakse regulaarselt erinevaid terapeute (muusika-, kunsti-, puutöö, savitöö, hipoteraapia, individuaalteraapia jm). Lastepsühhiaater hindab lapse füüsilist ja psüühilist seisundit, ravi vajadust (või selle muutmist), teostab psühhoteraapilisi individuaalvestlusi nii lapse kui ka pereliikmetega, vajadusel vormistab Sotsiaalkindlustusametile tervise seisundi kirjelduse puude määramiseks/muutmiseks, peab sidet lapse raviarsti(de)ga. Vajadusel osaleb väljaspool ravikodu võrgustiku koosolekutel või kutsub kokku võrgustikuliikmed ravikodusse.

Õppekeskkond

Lisaks sotsiaalsete toimetulekuoskuste suurendamisele omandab laps põhi-, kesk- või kutseharidust ning täidab koolikohustust. Vajadusel tehakse haridusasutustega koostööd individuaalsete õppekavade koostamisel.

Lapse toetamisel on keskne roll regulaarsel koostööl lapse varasemas igapäevaelus ümbritsevate inimestega (perega, kooliga, sõpradega jne), elukohajärgse sotsiaalsüsteemiga (kohaliku omavalitsusega) ja teenuseosutaja rehabilitatsiooniplaani eest vastutava isikuga, mis tagab kestvama tulemuse saavutamisel pärast teenusel viibimise aja lõppemist. Teenusel olemise ajal toimuvad regulaarsed kohtumised perega ja kohaliku omavalitsuse poolse esindaja ja/või teiste võrgustikuliikmetega. Kohtumised lapsevanematega toimuvad tavaliselt iganädalaselt või üle nädala, vajadusel telefonitsi igapäevaselt. Kohtumised kohaliku omavalitsuse esindajaga (jt võrgustikuliikmetega) toimuvad teenuse alg-, kesk- ja lõppfaasis ning vajadusel sagedamini terve teenusel olemise vältel.

Koostöö eesmärgiks on last ümbritsevate isikutega (pere, klassikaaslaste, sõprade jt lapse poolt valitud lähedastele) vastastikune info jagamine ja selgitamine paremaks lapse seisundi mõistmiseks ja abistamise võimaluste leidmiseks.

Tartu ravikodu miljööteraapiline maja

Erik Larseni miljööteraapilisest majast inspireerituna oleme ka ravikodus enda tööd noortega metafoorselt mudeldanud miljööteraapilise majana.

Maja (meie töö) vundamendi moodustab usalduslik suhe, millele baseerub kõik muu. Usalduslik suhe, mida saavad noored meiega olles kogeda, meie nendega ning vastastikustel usalduslikel suhetel peab põhinema ka meeskonnatöö kolleegidega. Maja seinad moodustavad eelnevalt kirjeldatud viis sammast (Gundersoni viis protsessi): kaitsmine, toetamine, struktureerimine, kaasamine, tunnustamine. Sambah aitavad analüüsida noorte saatmist igapäevastel tegevustel, kuid ka usaldusliku suhte kujunemist. Kuniks sambah ei ole loomupärase praktikana internaliseerunud, on need justkui spikriks tööpäeva lõpul – nt kas noor tundis end tänases päevas piisavalt kaasatuna, söögitegemise juures talle vajalikult tunnustatuna või poeskäigul kaitstuna?

- Miljööteraapia kui järelemõtlemiskultuur:
- ◆ Miks käitub laps nii nagu käitub?
 - ◆ Miks tunnen ma miljööterapeudina seda, mida praegu tunnen?

4. TAASTAV ÕIGUS

Traditsioonilise õigussüsteemi kõrval on võimalik lahendada õigusrikkumisi ja konflikte ka taastava õiguse abil. Taastav õigus võimaldab konflikti tõttu tekkinud kahju heastada läbi lahendusprotsesside, milles osalevad aktiivselt kõik mõjutatud pooled eesmärgil terveneda ning luua kogukonna turvalisus (Johanson 2022). Howard Zehr (i.a) kirjeldab, et taastav õigus tekkis 1970. aastatel eesmärgil parandada lääne õigussüsteemi nõrkusi, samal ajal kasutades selle tugevusi. Suureks murekohaks oli ohvrite ja nende vajaduste hooletussejätmine. Õigussüsteemi fookus oli sellel, mida teha toimepanijatega ning panna toimepanijad tõeliselt vastutama. Kuna karistused on sageli ebaefektiivsed, püüab taastav õigus aidata toimepanijatel mõista, millist kahju nad põhjustanud on ja julgustada neid võimalikus ulatuses tekitatud kahju hüvitama. Selle asemel, et keskenduda sellele, kas süüdimõistetutele saab osaks see, mida nad karistusena väärivad, keskendub taastav õigus tekitatud kahju parandamisele kannatanu(te)le, kaasates protsessi nii üksikisikuid kui ka kogukonna liikmeid. (Zehr i.a)

Taastava õiguse põhimõtted

Taastava õiguse taskuraamatus toob Johanson (2022) taastava õiguse põhimõtetena välja:

Kahju: kannatada saanud inimene/inimesed või ka laiem kogukond sh teo toimepannud isik. Juhtunu puudutab enamasti laiemat ringi, mis mõjutab inimeste turvatunnet, tekitab pingeid ja rikub suhteid;

Kohustus: teo toimepanija vastutus, kuid selleks, et taastada usaldus, puudutab kogukonda ja ühiskonda laiemalt;

Osalemine: kõigi asjaosaliste aktiivne kaasamine kahju heastamises (kannatanu, teo toimepanija, kogukonnaliikmed).

Taastava õiguse eesmärgid

Eelnevatest põhimõtetest lähtuvalt toob Johanson (2022) välja taastava õiguse eesmärgid:

- Suhete, mis juhtunu tõttu on kannatada saanud, taastamine, ja sobiva lahenduse leidmine;
- Võimaldada teo toimepanijal võtta vastutus oma tegude eest ning heastada kahjud;
- Kannatanu toetamine ja talle hääle andmine;
- Tulevikku vaatavate tulemusteni jõudmine;
- Korduvrikkumiste vähendamine;
- Tervendada kahjustatud osalisi ja kogukonda ning ühiskonda tervikuna;
- Arendada turvalist kogukonda ning üldist rahu.

Taastava õiguse eesmärgiks ei ole osapoolte ära leppimine, kuid see võib sageli protsessiga kaasneda (Johanson 2022).

Taastava õiguse printsiibid

Taastava õiguse printsiibid (Johanson 2022):

- Vabatahtlikkus: Pooled osalevad protsessis vabatahtlikult. Pooled peavad mõistma protsessi olemust, sisu ja tagajärgi.
- Konfidentsiaalsus: Pooled on teadlikud, et kõik, mida protsessi käigus jagatakse, jääb osalejate vahele, v.a. erandid, mille puhul on oluline teavitada vastavat organit või pooli endid.
- Kahjude heastamine: Taastav protsess pakub tähendusliku õiguse kogemuse, püüdes taastada seda, mis on kaotatud, kahjustatud või rikutud ja tegeleda sellega, mis on seda kahju tekitanud.
- Kaasamine: Pooltele pakutakse protsessi, mis on kohandatud nende vajaduste kultuuri ja võimete järgi.
- Turvalisus: Protsessi läbiviijad peavad tegema põhjaliku ettevalmistava töö pooltega. Taastava õiguse protsess ei tohi kellelegi kahju juurde tekitada. Läbiviijate ülesanne on see risk minimaliseerida.

- Osalejate väärikas kohtlemine: Osalejaid jõustatakse austavalt ja õiglaselt, et leiaks aset turvaline dialoog, mille fookuses on tekitatud kahju, ilma et oleks ühe või mitme poole hirmutunnet või domineerimist.
- Pühendumine: Kui pooled jõuavad kokkuleppele, peavad nad olema toetatud ja vastutavad oma kohustuste eest.

Taastaval õigusel põhinevad võtmeteemad

Belinda Hopkins (2019) rõhutab viit taastaval õigusel põhinevat võtmeteemat, millel taastava õiguse meetodid põhinevad ning on aluseks igapäevasele suhtlusele asutustes või organisatsioonides, kus meetod on kasutusel:

1. Ainulaadsed ja võrdväärised vaated. Igaüks näeb olukorda või sündmust oma vaatenurgast erinevalt, ning selleks, et tunda end austatuna, hinnatuna ja ära kuulatuna, peab leiduma võimalus oma vaadete väljendamiseks.
2. Mõtted mõjutavad emotsioone ja emotsioonid omakorda järgnevaid tegevusi. Inimeste mõtted mõjutavad igal hetkel nende tundeid ja need tunded inspireerivad nende käitumist.
3. Meie tegevused mõjutavad meid ümbritsevaid inimesi. Iga tegevuse või intsidendi mõjust n-ö lainetuse analüüsimisest võib palju kasu olla.
4. Kui meie emotsionaalsed vajadused on täidetud, oleme suurema tõenäosusega õnnelikud, paindlikud ja leidlikud.
5. Need, keda probleem või olukord puudutab, oskavad kõige paremini lahendusi leida – koos teistega.

5. MILJÖÖTERAAPIA JA TAASTAVA ÕIGUSE VAHELISED SEOSSED

Miljööteraapias nähakse konflikti mõistet lähedalt seotuna purustamise, vigastamise ja hävitamisega, kuid ka kasvamise, arenemise ja muutumisega ning seega on tegu laiahaardelise, tähendusrikka, huvitava ja mitmekülgse mõistega (Skau, 2005; viidatud Mevik, Larsen, 2012). Taastava õiguse puhul ei lahenda vahendaja või mõni muu neutraalne pool konflikti, vaid

üksnes võimaldab pooltel ise seda teha (Johanson, 2022). Juba eelnimetatud lähtekohad konfliktist loovad sobiva pinnase taastava õiguse ja miljööteraapia kui sarnastel põhimõtetel toimivate mõtteviiside/hoiakute ja praktikate liitmiseks, milles osapooltelt ei võeta ära agentsust, vastutust ja võimalusi. Selle asemel jõustatakse neid turvalises keskkonnas ise tegutsema.

Taastava õiguse ja miljööteraapia kui mõtteviiside siduv ühenduskoht on hinnanguvaba suhtumine. See ei tähenda, et inimesed peaksid alati ja kõiges olema üksmeelel, arvama asjadest ühtmoodi või tolereerima midagi, mis on kahjustav. Küll aga pakub hinnanguvabadus võimalust tolereerida erinevusi, ka vastumeelsusi, ilma et seejuures inimesi solvavalt, alandavalt, ründavalt või muul moel kahjustavalt stigmatiseerida. Mõlemad mõtteviisid annavad võimaluse ka neile, kes on eksinud ja teiste suhtes kahjustavalt käitunud, ilma et toimepanijat sunniviisiliselt muudetakse, karistatakse. Miljööteraapias ja taastavas õiguses on oluline anda kõigile võimalus ise vastutada, ise areneda ja teha muudatusi. Täiskasvanute roll vastutuse, arengu ja muutuste juures on luua eelnevalt vajalikud ja võimalikud tingimused. Taastavast õigusest ja miljööteraapiast juhindudes on oluline, et suudaksime vajadusel lahutada teo ja tegija, siiski ilma et kahjustavaid tegusid unustama, aktsepteerima või andestama peaksime. Küll aga pakub taastav õigus võimalusi mitte konflikti või kahjusse kinni jääda, vaid leida vajaduste katmiseks võimalikke lahendusi ja sõlmida kokkuleppeid, mille abil edasi liikuda. Siinkohal on abiks miljööteraapiline küsimus ”miks käitub laps nii nagu ta käitub/käitunud on?” ja ”miks tunnen mina end täiskasvanuna (või ka kaaslasena) selle juures nii nagu tunnen?”

6. RAKENDAMINE PRAKTIKAS

Taastav õigus on leidnud Eestis üha laialdasemat kasutust, seda nii õigussüsteemis kui ka haridusasutustes ja mujal. Miljööteraapia on Eestis küll vähem tuntud, kuid siiski on laste ja noortega tegelevaid asutusi, kes miljööteraapia põhimõtetest lähtuvad. Nii taastava õiguse kui ka miljööteraapia puhul on oluline mõista, et lisaks praktikatele on mõlema puhul tegemist ka mõtteviisi või hoiakuga. See tähendab, et tegemist ei saa olla ühekordse või ebapüsiva nähtusega käitumisrepertuaaris, vaid positiivne mõju avaldub siis, kui mõtteviis on internaliseerunud ning leiab igapäevast kasutust. Taastava õiguse rakendamise puhul on oluline

mõista, millistes olukordades seda ise asutuses kasutada ning millal konfliktivahenduseks või aruteluks kutsuda neutraalne osapool väljastpoolt.

Meeskonna- ja võrgustikutöös

Nii nagu koduses elus sõltub laste heaolu paljus vanemate toimetulekust, on oluline ka ravikodu tegevuses olla laste kõrval ise täiskasvanutena toetatud ja toimetulev. Taastavat õigust on ravikodutöös võimalik kasutada meeskonna- ja võrgustikutöös. Meeskonna koosolekutel ja ühisüritustel, kuid ka võrgustikukohtumistel on oluline arendada neutraalset kuulamisoskust ning võimaldada kõikidel osapooltel rääkida enda lugu, avada isiklike tundeid ja mõtteid. Eelnevat nii konfliktide kui ka koostööks vajalike arutelude puhul.

Õhturingides

Tartu ravikodus toimuvad õhturingid igapäevaselt ning nende kestus on umbes üks tund. Õhturingidest võtavad noored osa vabatahtlikkuse alusel, kuid miljööterapeutide julgustamisel ja innustamisel. Teemad valitakse erineval viisil: kas miljööterapeudi poolt päevasündmusi arvestades või juba varem kõigi poolt põnevate teemade valikust, mis on lipikutele kogutud ja korvi talletatud. Sealt tõmmatakse üks või mitu juba varem üles kirjutatud vajalikku teemat, mida ühiselt arutada. Miljööterapeut hoiab vestluses tasakaalu nii, et kõik noored saaksid rääkida ning püüab iga noore isiklikku teemat laiendada kogu gruppi puudutavaks. Täringust või jutupulgast, et määrata kõnevooru, on siinkohal suur abi. Päevaseid pingeid ja õhtuseid arutelusid aitavad maandada erinevad mängud kui ühtsust ja rõõmu tekitavad koostegevused.

Konfliktides

Taastava õiguse konfliktivahenduse põhimõtetest on miljööteraapilise asutuse töös suur abi. Konfliktivahendusteks ettevalmistuse saanud miljööterapeutidel on küll valmisolek konfliktivahendusi läbi viia ka igapäevatoös, kuid pigem on suurem abi konfliktivahenduse elementide ja põhimõtete kasutamisest ega ole alati võimalik täielikku konfliktivahendust rakendada. Eelnevat seetõttu, et miljööterapeutid on noortega väga tihedalt seotud ning seega võib olla keeruline jääda protsessis neutraalseks osapooleks. Ravikodu töö pingelise ja

ootamatusterohke iseloomu tõttu võib olla keeruline konfliktivahenduseks ka sobivat aega ja ruumi leida. Kuna ravikodus on igal noorel ka enda miljöökontakt, kellega suhe lähedasem ja usalduslikum, võib erapooletu konfliktivahenduse läbiviimisel ka see asjatuid ootusi ning pingeid tekitada. Küll aga on taastava õiguse konfliktivahenduse elementidest ja põhimõtetest lähtumine oluliseks toeks nii töötajatele kui noortele ja ka peredele. Oskus ja ka harjumus kuulata on vältimatu osa konfliktide lahendamisel, mis võib näida elementaarsena, kuid võib reaalsel kasutamisel osutada tõeliseks väljakutseks. Sageli sööstame noorte probleemide puhul pakkuma ning vahel ka peale suruma lahendusi, mis meie endi jaoks sobilikena näivad ning sageli ka toimivad on, kuid ometi oleme seeläbi võtnud noorelt võimaluse kogeda lahenduste leidmisel iseseisvust ning eduelamust. Aja, ruumi ja iseseisvate lahenduste võimaldamine ei ole seega nii kerge ja elementaarne kui näib ning on turvaline toetuda taastava õiguse konfliktivahenduse põhimõtetele, mis annavad noorele võimaluse rääkida enda lugu, ilma et keegi sellele hinnanguid annaks. Samuti toetavad taastava õiguse põhimõtted enda mõtete ja tunnete avaldamist ning ka kaaslaste omade aktsepteerimist. Vajaduste kaartide abil enda ja teiste vajaduste leidmine ning mõistmine võimaldab sõlmida osapooltega turvalisi ja edasiviivaid kokkuleppeid, mis arvestavad kõigi protsessis osalejate vajadustega ning annab võimaluse konflikti teist osapoolt paremini mõista.

7. VÄLJAKUTSED

Peamiseks väljakutseks heade või sobilike praktikate rakendamisel oleme sageli me ise. Milline on meie enda kogemus inimsuhetes ja tööpraktikas, milline on meie avatus ja huvi uuenduste ja proovimise suhtes ning milline on meie valmisolek ja toimetulek keerukate olukordade, kehva enesetunde või eelarvamustega.

Soostar (2017) toob Werbarti ja kaasautorite (1992) ning Heede'i ja kolleegide (2009) miljööteraapia-alastest uurimustest järeldusena välja, et miljööteraapialt ei saa tulemusi oodata kohe pärast teenuse lõppemist, vaid teenusel olnud laps hakkab omandatud oskusi ja suhtumist alles teraapiajärgselt igapäevaelus rakendama. Eelnevat toetab ka Tartu ravikodu praktika. Muutused ja areng noores (ja ka täiskasvanus) toimuvad igal ajahetkel, kuid see, et need käitumises või muus ka ümbritsevatele välja hakkaksid paistma, võib olla aeganõudev. On inimlik soovida häid tulemusi vähese aja ja vaevaga, mis võib panna püsivuse proovile ning tekitada soovi seni proovitud enneaegselt loobuma. Võib näida, et noorele ei sobi võimalused,

mida pakuvad miljööteraapia ja taastava õigus, kuid tegelikult vajab noor nende kogemuste internaliseerimiseks aega. Võib juhtuda, et mitmeid aastaid pärast ravikodust lahkumist, ütleb noor, et pakutud kogemus oli tema jaoks oluline või määrav ning on ta selle baasilt soovitud suunas arenenud, kuigi ta varasemalt seda välja näidata või vastavalt toimida ehk ei osanud.

Peamiseks väljakutseks taastava õiguse kasutamisel miljööteraapias on projektipõhised rahastus- ja koolitusvõimalused. Kuna nii nagu igas asutuses, vahetuvad ka miljööteraapilises ravikodus töötajad ning taastava õiguse koolituse saanud töötajate vahetumisel uutega, ei pruugi olla võimalik ravikodul (ilma riikliku rahastuseta) uute töötajate jätkusuutlikku koolitamist süsteemselt ja püsivalt rahastada. Võimalusena jääb asutusesisene teadmiste ja kogemuste jagamine taastava õiguse rakendamisevõimalustest ning miljööteraapilise ravikodu teenuse riiklik rahastus, mille hulka on arvatud ka ravikodu meeskonna väljaõpe taastava õiguse alal.

8. KOKKUVÕTE

Tartu ravikodus läbi viidud mentorlusprogrammi (LISA 1) käigus rakendati taastava õiguse põhimõtteid, meetodeid ning võimalusi miljööteraapias. Tartu ravikodus taastava õiguse ja miljööteraapia kombineerituna praktiseerimise tulemusena võib järeldada, et taastava õiguse põhimõtted ja meetodid on miljööteraapias väärtuslikud tööriistad, mis aitavad noortel lahendada konflikte ja täita katmata vajadusi. Kõige enam leidsid miljööteraapilises ravikodu töös rakendust taastavas õiguses kasutatav neutraalne kuulamine, vajaduste tuvastamine ning erinevate vestluste läbimõeldud planeerimine, mis eduka kasutamise korral võivad noortele pakkuda olulist toetust ja kergendust.

Neutraalset kuulamist saab kasutada, kui noorel on vaja midagi hingelt ära rääkida või jagada keerulisemat sündmust. Neutraalse kuulamise puhul on oluline, et kuulaja püüaks säilitada neutraalset, avatud ja toetavat hoiakut, mis julgustab ja võimestab rääkijat (noort) enda lugu avama ning leidma parimaid lahendusi edasiminekkuks. Sageli asume heasoovlike kuulajatena koheselt enda arvamust, nõuandeid ning lahendusi pakkuma ega mõtle sellele, et võtame seeläbi rääkijalt (loo/probleemi “omanikult”) võimaluse isiklike lahenduste leidmiseks ning agentsuse suurendamiseks. Kuulamine on sageli väärtuslikum kui kohene nõustamine. See aitab noorel ise leida lahendusi ja tunda end aktsepteeritu ning mõistetuna. Oluline on toetada

noori just ise neile parimate lahendusteni jõudmisel. Julgustavalt mõjuvad rääkijale kuulajapoolsed minimaalsed žestid, toetust ja huvi väljendav miimika ning kehahoid, samuti ka väheste neutraalsete hinnanguvabade küsimuste esitamine. Taastavas õiguses kasutatav minimaalne julgustamine võib kuulajale algselt tunduda kasutamisel pingutust nõudev või ebaloomulik, kuid harjutamise käigus muutub see kuulajale üha omasemaks ja loomulikumaks.

Teise väärtusliku meetodina taastavast õigusest on vajaduste tuvastamine ning seeläbi ka nende täitmiseni püüdlemine. Keeruliste emotsioonide ja käitumise taga on sageli just katmata vajadused. Taastavas õiguses kasutatavad vajaduste kaardid on väärtuslikuks tööriistaks noorte vajaduste kaardistamisel ka miljööteraapilises töös. Vajaduste kaardid on justkui heaks spikriks, kuna võib juhtuda, et keerulises emotsionaalses seisundis noored ei ole võimelised enda vajadusi leidma ja nimetama. Kui noor on end kõnetavad vajadused kaartide abil tuvastanud, on oluline sõlmida ka konkreetset kokkulepped või edasised sammud, kuidas nende vajaduste täitmiseni jõuda ning edasi liikuda.

Noorte igapäevaste konfliktsete olukordade, probleemide ja murede lahendamisel on eelnevalt nimetatud taastava õiguse meetodid suureks abiks. Küll aga suuremate või tõsisemate konfliktide lahendamiseks (näiteks noore ja lapsevanema või õpetaja vahel) tervikliku konfliktivahenduse abil on vajalik kutsuda neutraalne vahendaja väljaspoolt, kuna miljööterapeut on noorega selles olukorras liialt seotud ega pruugi olla piisavalt erapooletu.

Vestluste läbimõeldud planeerimine loob turvalise õhustiku ning vähendab riske ootamatusteks ja tagasilöökideks. Ravikodu töös on oluline läbi mõelda, kas vestluseks on planeeritud piisavalt aega ning milline on noore vajadusi arvestav toetav keskkond selleks. Üks ühele vestlusi miljööterapeudi ja noore vahel saab pidada asutuse ruumides, kui on võimalik leida selleks rahulik aeg ja ruum. Kui noorele mõjub eesmärgistatud individuaalne vestlus hirmutavalt, saab võimalusena kasutada ka jalutuskäike näiteks poodi või kooli minekul, mis võib vestluseks luua loomulikuma ja parema dünaamika. Siinkohal on oluline läbi mõelda, kas vestlus võib mõjuda noorele ärritavalt või rahustavalt ning milline on selle mõju toimetulekule ülejäänud päeva jooksul. Kui vestluse aeg on piiratud ega ole võimalik kõiki taastava vestluse samme läbi viia, tuleb mõelda, kas ja millistest etappidest on kasu, et nii-öelda osalist vestlust läbi viia. Siiski näitab ravikodu kogemus, et ka osaline taastav vestlus võib noorele pakkuda olulist kergendust.

Ravikodu töös on grupivestluse korraldamiseks üks võimalustest igapäevane õhturingi aeg, mil kõik noored on ravikodus. Takistuseks sel puhul on õhtune aeg ja väsimus, mistõttu ei suuda noored kauem kui pool tundi vestluses osaleda. Silmas tuleb pidada ka, et vestluse sisu ja struktuur mõjuksid noortele rahustavalt ega häiriks peagi saabuvat uneaega. Keerulisema sisuga grupivestluste korraldamiseks tuleb planeerida eraldi aeg ja ruum päevasel ajal, mil noored ei ole väsinud ega sega vestlust igapäevased tegevused. Grupivestluste läbiviimiseks tuleb eelnevalt läbi viia individuaalsed eelvestlused, et veenduda noorte valmisolekus, soovis ja vestluse kasuteguris.

Nii grupi- kui ka individuaalsete vestluste puhul tuleb kaaluda vajadust ja sellest tulenevalt pakkuda võimalusi ka jätkuvestlusteks. Vestluste käigus areneb noore võimekus nimetada ja kirjeldada enda emotsioone ning leida neile vastuseks vajadused, mille täitmise suunas liikuda.

Tartu ravikodu kogemuse põhjal täiendavad taastav õigus ja miljööteraapia teineteist ning pakuvad väärtuslikke tööriistu igapäevases töös psüühikahäirete ja traumakogemusega laste/noortega. Teadmised ja kogemused taastavast õigusest ning miljööteraapiast mõjutavad ja arendavad meid kaaslastena ka väljaspool tööd noortega - sõprade, kaaslaste, kolleegide ja lapsevanematena. Meetodite täpsest terviklikust järgimisest veelgi olulisem ja määravam on taastava õiguse ja miljööteraapia kui hoiaku internaliseerimine ning sellest tulenev areng nii töös kui ka isiklikus elus.

KASUTATUD KIRJANDUS

Hoffmann, L. (1982). *An historical overview of milieu therapy*. In *The evaluation and care of severely disturbed children and their families*. SP Medical and Scientific Books.

Hopkins, B. (n.d.). *Restorative classroom practice*. Transforming Conflicts. Kasutatud 07.08.2023, aadressil <https://transformingconflict.org>

Johanson, A. (2022). *Taastava õiguse taskuraamat*.

Larsen, E. (2016). *Miljööteraapia laste ja noortega: Organisatsioon kui terapeut*.

Mevik, K., & Larsen, E. (2012). *Miljööteraapia praktikas: Lugusid tööst haavatavate laste ja noortega*.

MTÜ Oskar Alliku Kodu kodulehekül. (n.d.). Kasutatud 15.10.2023, aadressil <https://ravikodu.ee>

Soostar, M. (2017). *Miljööteraapia põhimõtete rakendamine Pepleri ravikodu näitel* (Magistritöö, Tartu Ülikool).

Zehr Institute for Restorative Justice. (n.d.). Kasutatud 07.08.2023, aadressil <https://zehr-institute.org>

Taastava õiguse meetodite rakendamine miljööteraapias

Mentorlusprogramm Tartu Ravikodus
ajavahemikul 01.03-30.04.2024

SOTSIAALMINISTEERIUM

MTÜ OSKAR ALLIKU KODU
Peedu ja Tartu ravikodud

LISA 1

Taastava õiguse meetodite rakendamine miljööteraapias

Mentorlusprogramm Tartu ravikodus ajavahemikus 01.03-30.04.2024

1. Mentorite valmisoleku kaardistamine

Projekti ja mentorlust tutvustav kohtumine, mille käigus kaardistatakse Tartu ravikodu töötajate valmisolek mentorlusprogrammis mentoritena mentiisid juhendada.

2. Kohtumine mentoritega

- Milliseid taastava õiguse meetodeid kasutavad mentorid enda miljööteraapilises töös.
- Igapäevatöö refleksioon, meetodite kaardistamine.
- Igal mentoril individuaalselt ja seejärel koos teiste mentoritega läbi mõtestada, millistes olukordades ja milliseid meetodeid saaksid kasutada mentiide juhendamisel ja näitlikustamisel (mida on mentiidele pakkuda).

3. Mentiide leidmine erinevatest asutustest ja piirkondadest

Eelistatult asendushoolduse, noortekeskuste ja sotsiaaltöötajad, kes enda töös taastava õiguse ja miljööteraapia elemente ja meetodeid ravikodu kogemuse põhjal enim kasutada saavad.

4. Mentorite ja mentiide kohtumine

- mentiide kohtumine Tartu ravikodu juhi ja lastepsühhiaatri Anne Daniel-Karlseniga.
- Tartu ravikodu tutvustus.
- Mentorite ja mentiide omavaheline tutvumine.
- Mentorite poolt sissejuhatavalt teoreetilised ja kogemuslikud teadmised taastava õiguse meetodite rakendamisest (või selle potentsiaalset või ka takistustest) miljööteraapias ja ravikodu igapäevatöös.

5. Töövarjutamine Tartu ravikodus

- Mentiide osalemine ravikodu igapäevatöös mentorite juhendamisel.

- Mentiide kohtumine võrgustikuliikmetega ja/või perega.
- Mentiide osalemine miljööteraapilise asutuse meeskonna koosolekutel.

6. Mentii ja mentori reflekteeriv analüüs

- Tutvumine mentii igapäevatööga.
- Analüüs, kuidas ja milliseid meetodeid või elemente on võimalik rakendada mentii igapäevatöös väljaspool ravikodu mentorlusprogrammi.
- Mentoripoolne suunamine taastava õiguse ja miljööteraapia rakendamise võimalustest väljaspool mentorlusprogrammi.

7. Programmi lõpetamine

- Tartu ravikodu seminar “Taastava õiguse meetodite rakendamine miljööteraapias”.
- Mentiidelt seminari arutelude käigus tagasiside, nii programmi terviklikkuse kui meetodite rakendatavuse osas (mis hästi, mis vajab muutmist, mis rakendatav, mille kohta vajalik lisainformatsioon).
- Mentorite reflekteeriv kirjalik kokkuvõte taastava õiguse meetodite kasutamisest miljööteraapias, mis on redigeerituna lisatud juhendmaterjali kokkuvõttena.

Mentorite tööülesannete hulka mentorlusprogrammis osalemisel kuuluvad:

- Iseseisev ettevalmistus ravikodu töökogemuse, miljööteraapia ja taastava õiguse läbimõtestamisel, mentorluse ettevalmistus.
- Ravikodu töö, miljööteraapia ja taastava õiguse põhimõtete tutvustamine mentiile mahus, mis on saadud senise koolituse ja töökogemuse käigus.
- Mentii juhendamine ja suunamine ravikodu töös noortega läbi enda töö, tegude, otsuste ja mudeldamise.
- Erinevate olukordade vahetu ja hilisem analüüsimine üheskoos mentiiga, selgitamine, miks erinevates olukordades ühel või teisel viisil tegutseti või oleks olnud võimalik tegutseda.
- Miljööteraapia ja taastava õiguse põhimõtete ja elementide kasutamine ja selgitamine mentiile igapäevatöös.

- Koos mentiiga meeskonna ja/või võrgustikukohtumistel osalemine ning hilisem reflekteerimine kokkulepitud ajal.
- Mentii toetamine ja nõustamine seoses ravikodu töö, miljööteraapia ja taastava õigusega mentorlusprogrammi vältel.
- Koos mentiiga meetodite rakendusvõimaluste/-takistuste analüüsimine (nii ravikodu kui mentii igapäevatöös).
- Mentorlusprogrammi ja meetodite rakendamise kohane tagasisidestamine.

Järeldused ja kokkuvõte mentorlusprogrammi läbiviimisest

Vajalikkus ja võimalused:

- Taastava õiguse meetodite rakendamine miljööteraapias annab võimaluse kahe teineteist toetava lähenemise liitmiseks, kombineerimiseks ja täiustamiseks.
- Projekti ja mentorlusprogrammi läbiviimine tõstab teadlikkust ning pakub teoreetilisi lähtekohti ning praktilisi tööriistu töös psüühikahäirete ja traumakogemusega noorukitega ning toetab osapooli enese- ja tööalases arengus laiemalt.
- Taastav õigus ja miljööteraapia on laialdaselt rakendatavad ning toetavad inimestega töötavaid inimesi ka väljaspool miljööteraapilise ravikodu tööd.
- Taastavat õigust ja miljööteraapiat rakendava täiskasvanu mudeldamise abil on võimalik kogemused ja hoiakud internaliseerida lastel/noortel juba varajases eas ning areneda neist põhimõtetest lähtuvalt.

Takistused:

- Pingelises igapäevatöös haavatavate noorukitega on keeruline olukordi kunstlikult vaid õpetlikul eesmärgil mentiile kasutada üht või teist meetodit terviklikult.
- Mentiidel on keeruline leida töövälisest aega enda palgatöö kõrvalt ravikodu töös osalemiseks ning sobivaid aegsid mentori graafikujärgsete vahetustega.
- Mentiide osalus programmis ei ole rahaliselt toetatud, mille tõttu on kaugematest piirkondadest mentiide leidmine raskendatud. Mentiidel tuleb isiklikest vahenditest katta enda sõidu- ja ööbimiskulud Tartus kahe kuu jooksul enda igapäeva töö kõrvalt, igapäevatöö arvelt või vabast ajast.